

Πρεβεζάνικα Χρονικά

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 59-60 (2023)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
ΒΡΑΒΕΙΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ 2020
Περίοδος Β', Έτος 40^ο, Τεύχος 59-60

Αφιερωμένο στον Γιώργο Ι. Μουστάκη

Πρέβεζα 2023

Οι ελληνικές διαλεκτικές ποικιλίες της περιοχής
της Πρέβζας

Θόδωρος Δ. Κάτσενος

doi: [10.12681/prch.41329](https://doi.org/10.12681/prch.41329)

Copyright © 2025, Θόδωρος Δ. Κάτσενος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κάτσενος Θ. Δ. (2025). Οι ελληνικές διαλεκτικές ποικιλίες της περιοχής της Πρέβζας. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, 223–237. <https://doi.org/10.12681/prch.41329>

Οι ελληνικές διαλεκτικές ποικιλίες της περιοχής της Πρέβεζας²

Η σύγχρονη γλωσσολογία υποστηρίζει ότι η ποικιλομορφία είναι φυσική κατάσταση όλων των γλωσσικών συστημάτων³ και οι γλωσσικές ποικιλίες αποτελούν συστηματικές και οργανωμένες χρήσεις της, χωρίς να καθορίζεται κάποια ως ορθότερη από τις άλλες.⁴ Εγγενές χαρακτηριστικό κάθε γλώσσας είναι η πολυμορφία, τόσο σε γεωγραφικό, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης υπάρχουν στοιχεία που διαφέρουν από ομιλητή σε ομιλητή. Αυτά, μαζί με εκείνα που είναι κοινά σε όλους τους ομιλητές, συνιστούν την ιδιόλεκτο κάθε ομιλητή. Τα ιδιαίτερα γνωρίσματα μιας ιδιολέκτου, που παρατηρούνται και σε άλλους ομιλητές μιας γλώσσας, συνιστούν τις γλωσσικές ποικιλίες στο εσωτερικό μιας γλώσσας και σχετίζονται με τη γεωγραφική περιοχή ή την κοινωνική ομάδα στην οποία εντοπίζονται.⁵ Λέγοντας *γλωσσική ποικιλία* εννοούμε τη διαφοροποιημένη χρήση της γλώσσας από έναν ομιλητή ή μια γλωσσική κοινότητα. Αυτή η διαφοροποίηση οφείλεται σε εξωγλωσσικούς παράγοντες, όπως η γεωγραφική απόσταση ή η συμμετοχή σε κοινωνικές ομάδες, και ανάλογα διακρίνουμε τις γεωγραφικές ποικιλίες και τις κοινωνικές διαλέκτους ή κοινωνιολέκτους.⁶

Η ανάγκη για τη χρήση μιας πρότυπης γλώσσας που θα χρησιμοποιείται στον δημόσιο λόγο επιβάλλει την επιλογή μιας γλωσσικής ποικιλίας και την αναγωγή της σε νόρμα, η οποία υπερτερεί σε κύρος λόγω των ειδικών κοινωνικών συνθηκών που επέβαλαν την επιλογή της. Έτσι, τελικά, διαμορφώνεται μια ανισότιμη σχέση πρότυπης γλώσσας και διαλεκτικών ποικιλιών.⁷

¹ Φιλολόγος, Διευθυντής Εσπερινού Γενικού Λυκείου Πρέβεζας.

² Το παρόν κείμενο αποτελεί μέρος του 1ου κεφαλαίου της μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας του γράφοντος (ΚΑΤΣΕΝΟΣ 2023).

³ ΚΑΤΣΟΥΔΑ 2016, 111.

⁴ ΓΟΥΤΣΟΣ 2013, 187.

⁵ ΔΕΛΒΕΡΟΥΔΗ 2001.

⁶ ΞΥΔΟΠΟΥΛΟΣ 2008, 232-233.

⁷ ΚΑΚΡΙΑΗ-FERRARI 2000.

Η γλωσσική ποικιλότητα στην Ήπειρο

Διαχρονικό γνώρισμα της Ηπείρου, κατά την αρχαιότητα, αποτελεί η γλωσσική ποικιλομορφία. Τα επιγραφικά δεδομένα από την Ύστερη Αρχαϊκή περίοδο (6ος/5ος αιώνας π.Χ.) και αργότερα δείχνουν ότι οι ελληνόφωνοι, τουλάχιστον, κάτοικοι της αρχαίας Ηπείρου ομιλούσαν μια διαλεκτική ποικιλία με σαφή χαρακτηριστικά της δωρικής και μάλιστα μιας συγκεκριμένης υποομάδας της, της λεγόμενης βορειοδυτικής (ΒΔ) δωρικής ή ΒΔ ελληνικής.⁸ Ανάμεσα στους γηγενείς ελληνόφωνους κατοίκους υπήρχαν γλωσσικές (μικρο)διαφοροποιήσεις, ως πιθανή απόρροια της διάσπασής τους σε φύλα (Μολοσσοί, Χάονες, Θεσπρωτοί κ.ά.), αλλά ομιλούσαν μια μορφή της δωρικής παρόμοια με τη δωρική των όμορων πληθυσμών της δυτικής και κεντρικής Ελλάδας και ενδεχομένως της Πελοποννήσου και της Μακεδονίας. Επιπρόσθετα, η παρουσία ομιλητών άλλων διαλέκτων στις αποικίες και η γειννίαση με τα ιλλυρικά φύλα συνέβαλε στην ανάπτυξη της γλωσσικής ποικιλομορφίας.⁹

Ο Χατζιδάκις, στα τέλη του 19ου αιώνα, με κριτήριο την εξέλιξη των ατόνων μεσαίων και κλειστών φωνηέντων διακρίνει τα νεοελληνικά ιδιώματα σε βόρεια, όπου τα άτονα /o/ και /e/ τρέπονται σε /u/ και /i/, και τα άτονα /i/ και /u/ κατά κανόνα αποβάλλονται, και σε νότια, όπου τα φωνήεντα μένουν ανέπαφα.¹⁰ Ο Trudgill θεωρεί ότι τα ημιβόρεια ιδιώματα αποτελούν υποκατηγορία των βορείων και δεν τα εντάσσει σε ξεχωριστή ομάδα (βλ. Χάρτη 1).¹¹

Με τον όρο *βόρεια ελληνικά ιδιώματα* ή *βόρειες διάλεκτοι* χαρακτηρίζονται οι ποικιλίες της νέας ελληνικής που χρησιμοποιούνται από τη βόρεια ακτή του κορινθιακού κόλπου ως τα βόρεια σύνορα της ελληνικής επικράτειας, αλλά και σ' ένα τμήμα της Ανδρου και της Τήνου (με την εξαίρεση ενός μικρού τμήματος και του Νομού Θεσπρωτίας στην Ήπειρο). Καλύπτεται σχεδόν το σύνολο του βόρειου ελληνικού ηπειρωτικού και νησιωτικού χώρου, από την Ήπειρο ως τη Μικρά Ασία και από τη Στερεά Ελλάδα ως τη Μακεδονία.¹² Τα βόρεια ιδιώματα αποτελούν την πολυπληθέστερη ομάδα ιδιωμάτων, αφού καλύπτουν το 60% του ελληνικού χώρου και παρουσιάζουν σημαντική ενδοδιαλεκτική διαφοροποίηση με βασικό χαρακτηριστικό τον βόρειο φωνηεντισμό.¹³ Στην ουσία, όταν αναφερόμαστε σε βόρεια ιδιώματα, γίνεται λόγος για ένα γλωσσικό συνεχές (continuum), όπου δεν υπάρχουν ξεκάθαρα γλωσσικά κριτήρια, σύμφωνα με τα οποία μπορούμε να διακρίνουμε τα ιδιώματα της Ηπείρου από τα αντίστοιχα της Μακεδονίας, της Θεσσαλίας και της

⁸ ΦΙΛΟΣ 2015, 40.

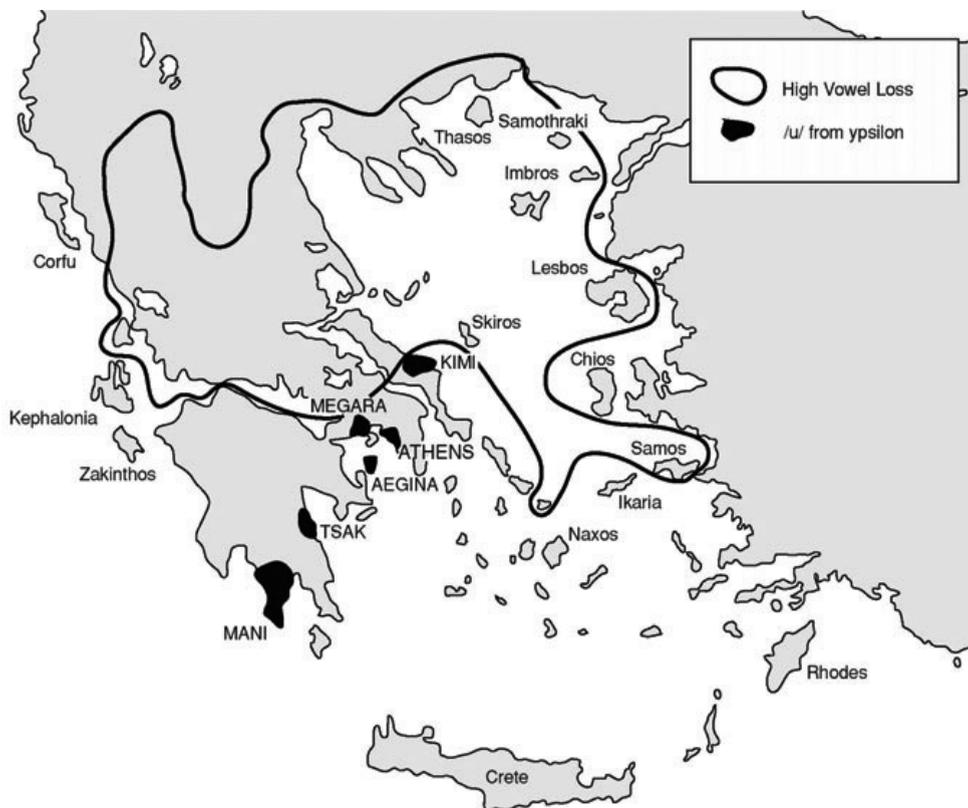
⁹ ΦΙΛΟΣ 2015, 43.

¹⁰ ΗΑΤΖΙΔΑΚΙΣ 1892, 342.

¹¹ TRUDGILL 2003, 53-54.

¹² ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ 2008, 92.

¹³ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ 2015, 43.

ΧΑΡΤΗΣ 1: Οι περιοχές με βόρειο φωνητισμό¹⁴

Στερεάς Ελλάδας.¹⁵ Όπως όλα τα βόρεια ιδιώματα, έτσι και το ιδίωμα της Πρέβεζας, εξαιτίας του βόρειου φωνητισμού του, είναι έντονα στιγματισμένο και, παρόλο που δεν αποκλίνει αρκετά απ' την κοινή νεοελληνική, θεωρείται γλωσσική ποικιλία με χαμηλό κοινωνικό κύρος.¹⁶ Στα βόρεια ιδιώματα παρουσιάζονται δύο φωνητικά φαινόμενα:

- 1) η ανύψωση ή στένωση ή παραδοσιακώς κόφωση των άτονων /e/ και /o/ σε [i] και [u], αντίστοιχα, π.χ. α) *πιδί* (παιδί), β) *γέρους* (γέρος) και
- 2) η αποβολή του άτονων /i/ και /u/, π.χ. α) *χέρ'* (χέρι), β) *σκ'λί* (σκυλί), (γ)

¹⁴ Ο χάρτης από TRUDGILL 2003.

¹⁵ ΜΠΕΠΗΣ και ΚΑΤΣΟΥΔΑ 2013, 45.

¹⁶ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ 2015, 43.

π'λάου (πουλάω).¹⁷ Δείγματα του βόρειου φωνηεντισμού απαντούν ήδη από τον 12ο αιώνα.¹⁸

Ημιβόρεια ονομάζονται τα ιδιώματα της Σκύρου, της Μυκόνου, της Καστοριάς, της Λευκάδας, του ανατολικού τμήματος της Ανατολικής Θράκης, αλλά και τα ιδιώματα των χωριών Λεύκες (Πάρος), Βούρμπιανη (Νομού Ιωαννίνων), των χωριών έξω από την Πρέβεζα, που εξετάζονται στο παρόν κείμενο, και της Αρτάκης (Προποντίδα). Στα λεγόμενα ημιβόρεια ιδιώματα εμφανίζεται μόνο η αποβολή των άτονων /i/ και /u/ ή, πιο σπάνια, η στένωση ή ανύψωση.¹⁹

Οι διαλεκτικές ποικιλίες της Ηπείρου ως προς το κριτήριο της συμπεριφοράς των άτονων /e/ και /i/ καθώς και των άτονων /o/ και /u/ μπορούν να διακριθούν σε 3 κατηγορίες· χρησιμοποιούνται, δηλαδή, νότιες, βόρειες και ημιβόρειες διαλεκτικές ποικιλίες. Συγκεκριμένα, στη Βόρεια Ήπειρο, τη Θεσπρωτία, το Πωγόνι και το νησί της Παμβώτιδας ομιλείται το νότιο ιδίωμα, σε μία περιοχή της Κόνιτσας (χωριά Βούρμπιανη, Πυρσόγιαννη, Μόλιστα, Πληκάτι, Χιονάδες κ.α.) και στη διαγωνίως αντίθετη περιοχή της Πρέβεζας (Καμαρίνα, Κρυοπηγή Θεσπρωτικό, Ριζοβούνι κ.α.) το ημιβόρειο ιδίωμα, ενώ στην υπόλοιπη Ήπειρο το βόρειο ιδίωμα (Γιάννενα, Ζαγόρι, Κουρεντοχώρια, Δωδωνοχώρια, Κατσανοχώρια, Τζουμέρκα, Αρτα).²⁰ Με την παραπάνω άποψη συμφωνεί και ο Παπαγεωργίου, ο οποίος, όμως, παρατηρεί ότι σε μερικές περιοχές, όπως η Καμαρίνα και το Θεσπρωτικό της Πρέβεζας, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως ημιβόρειες από τον Μπόγκα, δεν εντόπισε κατά τη δική του έρευνα στοιχεία ημιβόρειων ιδιωμάτων παρά μόνο βόρειων.²¹

Το διαλεκτικό τοπίο της Πρέβεζας

Η Περιφερειακή Ενότητα Πρέβεζας, όπως μετονομάστηκε ο Νομός Πρέβεζας με την καλλικρατική διαίρεση των περιφερειών, περιλαμβάνει τον Δήμο Πρέβεζας (πρώην Δήμοι Πρέβεζας, Λούρου και Ζαλόγγου), τον Δήμο Πάργας (πρώην Δήμοι Πάργας και Φαναρίου) και τον Δήμο Ζηρού (πρώην Δήμοι Θεσπρωτικού, Φιλιππιάδας, Ανωγείου και πρώην Κοινότητα Κρασιάς), που αποτελούν σχεδόν και χωριστές διαλεκτικές ζώνες. Στην περιοχή της Πάργας και του Φαναρίου ομιλούν την ελληνική χωρίς ιδιοματισμούς και ιδιαίτερη προφορά, και δεν παρατηρείται γλωσσική ποικιλία, καθώς οι κάτοικοι, πρώην αρβανιτόφωνοι ή δίγλωσσοι, ομιλούν την ελληνική του σχολείου και των εφημερίδων.²² Σε μερικά χωριά κοντά στην πόλη της Πρέβεζας

¹⁷ ΚΑΤΣΩΧΗΣ 2010· ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ ⁵2008, 94.

¹⁸ ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ ⁵2008, 95· ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ 1933, 342.

¹⁹ ΚΑΤΣΩΧΗΣ 2010.

²⁰ ΜΠΟΓΚΑΣ 1964, 128.

²¹ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ 1994, 333.

²² ΡΑΠΤΗΣ 1989, 4· ΠΑΠΑΦΩΤΙΟΥ 2015, 45.

χρησιμοποιούν το ημιβόρειο ιδίωμα (Καμαρίνα, Κρυσπηγή Θεσπρωτικό, Ριζοβούνι κ.α.).²³ Από τα τέσσερα προσφυγικά χωριά που δημιουργήθηκαν μετά το 1922, ο Αρχάγγελος, στον οποίο εγκαταστάθηκαν τουρκόφωνοι Έλληνες, ομιλεί την κοινή δημοτική, ενώ στα άλλα τρία (Νέα Σαμψούντα, Νέα Σινώπη και Νέα Κερασούντα) εγκαταστάθηκαν πληθυσμοί που ομιλούσαν την ποντιακή διάλεκτο, αλλά δυστυχώς σήμερα δεν ομιλείται πλέον. Στην περιοχή της Φιλιπιάδας ομιλείται το βόρειο ιδίωμα.

Στα βόρεια ιδιώματα ανήκει και το σαρακατσάνικο ιδίωμα, που ομιλείται από τους Σαρακατσαναίους που είναι εγκαταστημένοι στα περισσότερα χωριά των Δήμων Πρέβεζας και Ζηρού, και ελάχιστοι στον Δήμο Πάργας.²⁴ Κατά τον Μπόγκα, το σαρακατσάνικο ιδίωμα δεν αποτελεί ξεχωριστό ιδίωμα, όπως υποστηρίζει ο Hoeg, αλλά ανήκει στα βόρεια ιδιώματα και τυχόν λέξεις που διαφέρουν, απαντούν στις διαλεκτικές ποικιλίες του Ανωγείου και των Κατσανοχωρίων.²⁵

Η πόλη της Πρέβεζας αποτελούσε, έως το 1950, τυπικό παράδειγμα ελληνικής παραλιακής πόλης, η δημιουργία και η εξέλιξη της οποίας οφείλεται σε εξωγενείς παράγοντες και με αυτούς συνδέεται τόσο η οικιστική ανάπτυξη, όσο και η πληθυσμιακή της σύνθεση.²⁶ Μετά το 1950, εγκαθίστανται στην πόλη πληθυσμοί πρώην ημινομάδων Συρρακιωτών και πληθυσμοί από τη Λευκάδα.²⁷ Η μητρική γλώσσα των Συρρακιωτών ήταν η βλαχική και πολλά παιδιά, όταν πήγαιναν στο Νηπιαγωγείο, δεν ήξεραν καθόλου την ελληνική, αφού η οικογένεια στο σπίτι επικοινωνούσε στα βλάχικα.²⁸ Η πόλη από το 1970 υποδέχτηκε και παλιννοστούντες από τη Δυτική Γερμανία, κατοίκους της υπαίθρου του Νομού Πρέβεζας.²⁹

Φωνητική – Φωνολογία

Φωνήεντα

1. Στένωση των άτονων /e/ σε [i] και /o/ σε [u]: Ο νόμος της στένωσης των άτονων e σε i και o σε u, που είναι γενικός στα βόρεια ιδιώματα, ισχύει και για το σαρακατσάνικο και για αυτά από τις βόρειες γεωγραφικές ποικιλίες:

- α) Το άτονο e τρέπεται σε i: i) νερό > νιρό, ii) παιδί > πιδί, iii) θεωρία > θιου-ρία, iv) λείπεται > λίπιτι, v) έτρεχε > έτριχι κ.ά.
- β) Το άτονο o τρέπεται σε u: α) κοπέλα > κουπέλα, β) θέλω > θέλου κ.ά.

²³ ΜΠΟΓΚΑΣ 1964, 128.

²⁴ ΜΑΚΡΗΣ 1990, 111.

²⁵ ΜΠΟΓΚΑΣ 1964, 131.

²⁶ ΑΥΔΙΚΟΣ 1991, 55.

²⁷ ΑΥΔΙΚΟΣ 1991, 74-75.

²⁸ ΖΙΩΓΑΣ, ΝΤΑΛΛΟΥΤΗΣ και ΤΣΟΥΜΕΛΕΚΑΣ 2015, 253-254.

²⁹ ΑΥΔΙΚΟΣ 1991, 74-75.

2. Αποβολή του άτονων /i/ και /u/: π.χ. α) *χέρ'* (χέρι), β) *πηγάδ'* (πηγάδι), γ) *σκ'λί* (σκυλί), δ) *π'λάου* (πουλάω), ε) *δ'λεύ'* (δουλεύει) κ.λπ.
3. Πτώση των άτονων [i] και [u] εμφανίζεται τόσο σε τελική θέση όσο και στο εσωτερικό της λέξης: π.χ. α) *π'γάδ'* (πηγάδι), β) *γ'ρούν'* (γουρούνι),³⁰ γ) *ακουρμάστηκα* > *ακουρμάστ'κα* (ακουρμαίνομαι: ακούω με προσοχή· αφουγκράζομαι)³¹ εξ.: λ. *άφουγκράζομαι*,³² δ) *του στιφάν'* (το στεφάνι).³³
Το τελικό /i/ πριν φύγει ουρανώνει τα προηγούμενα σύμφωνα (/γ, κ, γ, λ, ν, χ/ > [j, c, ʃ, ʎ, ɲ, ç]), αλλά και μετά την αποβολή του η ουράνωση διατηρείται:
α) ζύγι > ζύγ' [zij] ,2) βρέχει > βρέχ' [vɾeç].
4. Ανάπτυξη προθετικού [a]. Το φαινόμενο αυτό είναι διαδεδομένο και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας και συναντάται και στη διαλεκτική ποικιλία της Πρέβεζας: α) *βασκαίνω* > *αβασκαίνου*, β) *βδέλλα* > *αβδέλλα*, γ) *γρήγορα* > *αγλήγορα* κ.ά.

Σύμφωνα

1. Ανάπτυξη φθόγγων
α) Ανάπτυξη αρκτικού [n]: 1) *ουρά* > *νουρά*, 2) *οντάς* > *νουντάς*.
2. Ανάπτυξη συμφωνικών φθόγγων
Ανάπτυξη του [t]: α) *φοβέρα* > *φουβέρτα*.
Ανάπτυξη του [b]: α) *χαμηλός* > *χαμ'λός* > *χαμ-b-λός* > *χab'λός*.
3. Προφορά του [s] ως [ʃ]
α) πριν από φωνήεν π.χ. i) *σήκω* > *σήκου*, ii) *μουσαμάς*, iii) *άξιους*, iv) *ψ'χή*
β) πριν από σύμφωνο.
Έτσι προφέρεται και όταν συνδυάζεται με το [k] και [p] ή και [t]:
α) *σέκτο* > *σέκτου*, β) *Χριστός* > *Χ'στός*, γ) *σπουργίτι* > *σ'πουργίτι*
4. Προφορά του [z] ως [ʒ]
α) *ζάκα*
5. Αποβολή συμφώνων
α) Αποβολή του μεσοφωνηεντικού [j, ʎ]: i) *τραγί* > *τραϊ*, ii) *σφαγιό* (πόνος στη μέση) > *σφαϊό*, iii) *τα μάγια* > *τα μάια*
β) Απλοποίηση συμφωνικών συμπλεγμάτων: i) *δαχτυλιά* > *δαχτ'λιά* > *δαχ'λιά*.
6. Ανομοίωση /r/ - /r/ > /l/ - /r/:
α) *Γρηγόρης* > *Γληγόρ'ς*,
β) *γρήγορα* > *γλήγορα*, *αγλήγορα*

³⁰ ΚΑΤΣΩΧΗΣ 2010.

³¹ ΙΑΝΕ 1933-.

³² ΑΝΩΓΙΑΤΗΣ 2019, 253.

³³ ΣΚΑΝΔΑΛΗΣ 1991, 85.

Πάθη των αφώνων συμφώνων

Ο φθόγγος [ð] μετατρέπεται σε [θ] όταν έπεται /k/: ο τύπος *θ'κος* αντί του τύπου *δικός*. Στο παράδειγμα αυτό μετά την αποβολή του άτονου φωνήεντος *i* ο φθόγγος [ð] ήλθε σε άμεση επαφή με το φθόγγο *k*, με αποτέλεσμα την αποχηροποίηση του *ð* σε *θ*. Η σειρά λειτουργίας των δύο αυτών νόμων είναι σαφώς καθορισμένη, δηλαδή πρώτα λειτουργεί ο νόμος της αποβολής του άτονου *i* και έπειτα ο νόμος της τροπής του [ð] σε [θ].³⁴ Ο φθόγγος *θ* τρέπεται σε κάποιες περιπτώσεις σε /f/: *α) φ'κάρ* από το *φηκάρι-θηκάρι*.³⁵

Τονισμός

Ο τονισμός των συλλαβών στη διαλεκτική ποικιλία της Πρέβεζας δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες διαφορές, εκτός της κατάργησης του νόμου της τρισυλλαβίας. Σύμφωνα με τον κανόνα της τρισυλλαβίας στη νέα ελληνική, καμία λέξη δεν μπορεί να τονιστεί πριν την προπαραλήγουσα. Στη διαλεκτική ποικιλία της Πρέβεζας, όπως και σε άλλες γεωγραφικές ποικιλίες που ανήκουν στα βόρεια ιδιώματα, έχουμε λέξεις που τονίζονται πριν την προπαραλήγουσα π.χ. 1) *έστρωσαμαν*, 2) *έφαγαμαν*.³⁶

Μορφολογία

Στην ενότητα αυτή θα παρουσιαστούν τα κυριότερα μορφολογικά φαινόμενα που παρουσιάζει η διαλεκτική ποικιλία της Πρέβεζας.

Το άρθρο

Το οριστικό άρθρο έχει τρία γένη, όπως στην κοινή νεοελληνική: το αρσενικό είναι το *ου*,³⁷ το θηλυκό είναι το *η* και το ουδέτερο είναι το *του*. Στο ιδίωμα της Πρέβεζας, όπως και σε όλες τις διαλεκτικές ποικιλίες της Ηπείρου, δεν απαντά η μορφή [i] για το αρσενικό άρθρο, που συναντάμε σε ορισμένα βόρεια ιδιώματα της νεοελληνικής γλώσσας.

Γένη – Σχηματισμός της γενικής ενικού των θηλυκών

Αρκετές φορές στα ιδιώματα της Πρέβεζας απαντούν ουσιαστικά που διαφοροποιούνται ως προς το γένος από τα αντίστοιχα της κοινής νεοελληνικής. Πιο συγκεκριμένα,

³⁴ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ 1977, 39.

³⁵ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ 1977, 41.

³⁶ ΜΑΚΡΗΣ 1990, 57.

³⁷ ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΣ 1909, 28.

κληρονομημένα ή δάνεια εμφανίζονται με μεταπλασμό του γένους στις ποικιλίες της Πρέβεζας, π.χ. 1) *μπάτσα* αντί *μπάτσος*, 2) *η σουλήνα* αντί ο *σωλήνας* 3) *τα γκρεμνά* αντί ο *γκρεμός*, 4) *ου άμμοις* αντί η *άμμος*, 5) *η γιαούρτ'* και *η διαούρτ'* αντί το *γιαούρτι*.

Η κλίση των ονομάτων και των επιθέτων της πρεβεζάνικης διαλεκτικής ποικιλίας, γενικά, δεν παρουσιάζει σημαντικές αποκλίσεις από τα αντίστοιχα της κοινής νεοελληνικής, καθώς λαμβάνουν χώρα τα φαινόμενα της αποβολής και της στένωσης, που αναλύθηκαν σε προηγούμενη υποενότητα.

Αντωνυμίες

Η μορφολογία της προσωπικής και της κτητικής αντωνυμίας των γλωσσικών ποικιλιών της Πρέβεζας είναι αποτέλεσμα φωνητικών φαινομένων που έχουμε αναλύσει στην προηγούμενη ενότητα. Οι προσωπικές αντωνυμίες ακολουθούν την κλίση που παρουσιάζεται στον ακόλουθο πίνακα,³⁸ με τους αδύνατους τύπους της να τίθενται μέσα σε παρενθέσεις:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
Η ΚΛΙΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΑΝΤΩΝΥΜΙΑΣ

<i>Ενικός Αριθμός</i>					
	<i>A' προσ.</i>	<i>B' προσ.</i>	<i>Γ' προσ.</i>		
<i>Ονομ.</i>	εγώ	ισύ	αυτός	αυτή(ν)	αυτό
<i>Γεν.</i>	(μ')	(σ')	αυ(τ)νού (τ')	αυ(τ)νής (τ'ς)	αυ(τ)νού (τ')
<i>Αιτ.</i>	ιμένα (μι)	ισένα (σι)	αυτόν (τουν)	αυτή(ν) (τ'ν)	αυτό (του)
<i>Πληθυντικός Αριθμός</i>					
	<i>A' προσ.</i>	<i>B' προσ.</i>	<i>Γ' προσ.</i>		
<i>Ονομ.</i>	ιμείς	ισείς	αυτοί(ν)	αυτές	αυτά
<i>Γεν.</i>	—	—	αυ(τ)νών	αυ(τ)νών	αυ(τ)νών
<i>Αιτ.</i>	ιμάς (μας)	ισάς (σας)	αυ(τ)νούς (τ'ς)	αυτές (τ'ς)	αυτά (τα)

Η κλίση της κτητικής αντωνυμίας σύμφωνα με τον πίνακα 2 είναι η εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
Η ΚΛΙΣΗ ΤΗΣ ΚΤΗΤΙΚΗΣ ΑΝΤΩΝΥΜΙΑΣ

	<i>Ενικός Αριθμός</i>			<i>Πληθυντικός Αριθμός</i>		
	<i>Αρσ.</i>	<i>Θηλ.</i>	<i>Ουδ.</i>	<i>Αρσ.</i>	<i>Θηλ.</i>	<i>Ουδ.</i>
<i>Ονομ.</i>	θ'κόζ	θ'κιά	θ'κό	θ'κοί	θ'κιές	θ'κά
<i>Γεν.</i>	θκού	θ'κιάς	θ'κού	θ'κών	θ'κών	θ'κών
<i>Αιτ.</i>	θ'κόν	θ'κιά	θ'κό	θ'κούς	θ'κιές	θ'κά

³⁸ ΚΟΣΜΑΣ 1997, 42.

Σύμφωνα με τον Κοσμά (1997), αντίστοιχα, η δεικτική αντωνυμία της διαλεκτικής ποικιλίας της Πρέβεζας είναι η *ιτούτους*, *-η*, *-ου*. Οι τύποι της είναι οι ακόλουθοι:

ΠΙΝΑΚΑΣ 3
Η ΚΛΙΣΗ ΤΗΣ ΔΕΙΚΤΙΚΗΣ ΑΝΤΩΝΥΜΙΑΣ

	Ενικός Αριθμός			Πληθυντικός Αριθμός		
	Αρσ.	Θηλ.	Ουδ.	Αρσ.	Θηλ.	Ουδ.
Ονομ.	ιτούτους	ιτούτ'	(ι)τούτου	ιτούτ'	ιτούτις	(ι)τούτα
Γεν.	ιτουτ'νού/ ιτούτ'	ιτουτ'νής/ ιτούτ'ς	(ι)τουτνού/ ιτούτ'	ιτουτ'νών	ιτουτ'νών	ιτουτ'νών
Αιτ.	ιτούτουν	ιτούτ'	ιτούτου	ιτουτ'νούς	ιτούτις	(ι)τούτα

Το ρήμα

- 1) Αύξηση: Η συλλαβική αύξηση χρησιμοποιείται όταν τονίζεται, όπως στην κοινή νεοελληνική: α) *έλιγα*, β) *έτρουγα* κ.ά. Η χρονική αύξηση σπανίως χρησιμοποιείται και βρίσκεται σε ρήματα που είναι κοινά: 1) *ήρθαν*.
- 2) Η κλίση του ρήματος:
 - α. Στα χαρακτηριστικά της κλίσης του ρήματος είναι:
 - i) Η τάση για κλειστές συλλαβές, π.χ. *λένε* > *λένι* > *λέν'*.
 - ii) Το κλιτικό επίθημα του α' πληθ. ενεργητικής φωνής του παρατατικού και του αορίστου έχει τη μορφή *-μαν*, π.χ. *πήγαμαν* (αλλά *πήγαμε* στη ΝΕΚ), *φύβγαμαν* και *έφκαμαν* αντί *φύγαμε*,³⁹ *ήξεραμαν* αντί *ξέραμε*.
 - iii) Τα ρήματα της β' συζυγίας α' τάξης χρησιμοποιούνται ασυναίρετα στο α' και γ' ενικό πρόσωπο: π.χ. *μαρτ'ράου*, *μαρτ'ράει* αντί *μαρτυρώ*, *μαρτυρεί*, *χασουμιράου*, *χασουμιράει*, αντί *χασομερώ*, *χασομερά*.
 - iv) Στις διαλεκτικές ποικιλίες των Σαρακατσάνων παρατηρείται στένωση στο τονισμένο κλιτικό επίθημα *-ώ* > *-ού*, πχ. 1) *να σ' που*, 2) *δε σι γιλού*, *να σ' πω*, *δε σι γιλώ*.⁴⁰ Το ίδιο παρατηρείται και στην περιοχή του Ανωγείου. Ο σχηματισμός προκύπτει αναλογικά από το α' πληθυντικό (να ιδούμε, να πούμι).⁴¹ Ορισμένα ρήματα της α' συζυγίας σε *-ίζω* απαντούν μεταπλασμένα σε *-άου*: *γυρνάου* (γυρίζω), *λυγάου* (λυγίζω), *ψουνάω* (ψωνίζω).
 - v) Ο ενεργητικός αόριστος σε κάποια ρήματα σχηματίζεται σε *-κα* αντί για *-σα* π.χ. *έφ'κα* αντί *έφυγα*, *έδωκα* αντί *έδωσα*.

³⁹ ΔΗΜΑ 2017, 279.

⁴⁰ ΔΑΛΚΑΒΟΥΚΗΣ 2001, 123.

⁴¹ ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΣ 1909, 29.

β. Το βοηθητικό ρήμα *είμαι* έχει τη μορφή *είμι* στις διαλεκτικές ποικιλίες της Πρέβεζας και κλίνεται ως εξής, στην οριστική του ενεστώτα, παρατατικού και μέλλοντα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4
ΚΛΙΣΗ ΤΟΥ ΒΟΗΘΗΤΙΚΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ *ΕΙΜΑΙ*

	Οριστική		
	Ενεστώτας	Παρατατικός	Μέλλοντας
<i>α' εν.</i>	είμι	ήμουν	θανά' μι
<i>β' εν.</i>	είσι	ήσουν	θανά' σι
<i>γ' εν.</i>	είνι	ήταν	θανά' νι
<i>α' πληθ.</i>	είμαστι	ήμασταν	θανά' μαστι
<i>β' πληθ.</i>	είστι	ήσασταν / ήσισταν / ήσταν	θανά' στι
<i>γ' πληθ.</i>	είνι	ήταν	θανά' νι

Ο τύπος *θανά* αντί του *θα* στον μέλλοντα των βοηθητικών ρημάτων *είμαι* και *έχω* προκύπτει από το ενδιάμεσο *θέλω να πρόδρομο* του σημερινού *θα*

Γλωσσικά δάνεια

Στη μακράιωνη πορεία της η Πρέβεζα και η ευρύτερη περιοχή της ήρθε σε επαφή με πλήθος αλλόγλωσσων πληθυσμών (π.χ. Αλβανοί, Βενετοί, Γάλλοι, Βλάχοι, Οθωμανοί, Σλάβοι), γεγονός που επέδρασε καταλυτικά στο γλωσσικό-λεξιλογικό επίπεδό της καθώς και στη φωνολογία και μορφολογία των δάνειων λέξεων, ώστε να ενσωματωθούν στη διαλεκτική ποικιλία της.

1. Δάνειες λέξεις από την ιταλική γλώσσα

Έχουμε λέξεις όπως *αμούντ*, που σημαίνει άφαντος (*Γίν'κι αμούντ*: έγινε άφαντος), που προέρχεται από το ιταλικό *a monte* (= κόντρα στο ρεύμα) (ΙΑΝΕ 1933-, λ. άμόν-τε). Άλλες λέξεις είναι *μπονόρα* (πρωί), *(α)μορόζα* (αγαπητικά, < βενετ. *morosa*), *μπότι* (κανάτι) < μεσν. βούττιον, πβ. ιταλ. *botte* (< μεσν. λατ. *buttis*) κ.ά.

2. Δάνειες λέξεις από την τουρκική γλώσσα

Κατά τη μακράιωνη παρουσία των Τούρκων στον ελληνικό χώρο παρατηρείται επίδραση της τουρκικής στην ελληνική καθομιλούμενη γλώσσα. Η επίδραση αφορά κατά κύριο λόγο το λεξιλόγιο που συνδέεται με την καθημερινή ζωή.⁴² Κάποια

⁴² LASSITHIOTAKIS 2007.

ενδεικτικά παραδείγματα λέξεων της τουρκικής γλώσσας που έχουν προσαρμοστεί στη διαλεκτική ποικιλία της Πρέβεζας είναι τα ακόλουθα: α) το *ζέρδελο* (το βερίκοκο, που προέρχεται από το zerdali),⁴³ β) *γιαούρτι*, γ) *γκιζερώ* (τριγυρνά, από το ρ. gezilmek= περιφέρομαι) (βλ. ΙΛΝΕ 1933-, λ. γκεζερίζω), δ) *κονάκι* (κατοικία αλλά και αχυροκάλυβο, από το konak), ε) *κοσί* (επίρρημα) και η *κουσή, κουσεύω* (τροχάδην, η τρεχάλα και τρέχω αντίστοιχα, από το kosmak= τρέχω),⁴⁴ στ) *μπακράτσι* (μεταλλικό σκεύος για την αποθήκευση και μεταφορά υγρών, από το bakrac), ζ) *μπιτίζω* (φέρνω εις πέρας, από το bitmek),⁴⁵ η) *μουαμπέτι* (κουβεντολόι, από το muhabbet),⁴⁶ θ) *μαζούλι* (σοδειά, συνολική παραγωγή, από το mahsul).⁴⁷

3. Δάνειες λέξεις από την αλβανική γλώσσα

Λέξεις όπως α) *βάκρα* (η)⁴⁸ πρόβατο με μαύρο πρόσωπο και μαύρα πόδια (<αλβ. vacra, <σλαβ. vacra, πβ. ΙΛΝΕ 1933-, λ. βάκρα). β) *Βλάμης* (αδερφοποιτός < αλβ. vëllam). γ) Το ουσιαστικό *τσιαούλ* (<αλβ. çaul, σημαίνει σαγόι) ενσωματώθηκε στη διαλεκτική ποικιλία της Πρέβεζας σε γένος ουδέτερο χωρίς να μεταβληθεί η σημασία του (*θα σ' δώσω μια στα τσιαούλια*), αλλά χρησιμοποιείται και μεταφορικά (*έχ' τσιαούλ* = είναι προσβλητικά φλύαρος, αναιδής). δ) Η λέξη *τόκος*, το ανδρικό μόριο, προέρχεται από το αλβανικό çok (σφυρί), με προσθήκη της κατάληξης -ος των ουσιαστικών αρσενικού γένους και με σημασιολογική μετατόπιση.⁴⁹ ε) Η λέξη *καρκαλέτσι* (το), που σημαίνει η μικρή ακρίδα, αλλά και ο κοκκύτης, προέρχεται πιθανώς από το αλβανικό karkalec= ακρίδα, αν και δεν είναι σίγουρη η ετυμολογία (μπορεί να προέρχεται από το κάρκαρος «κοκκύτης»). Άλλες λέξεις αλβανικής προέλευσης είναι οι εξής: στ) *μπουρίμα* (πηγή σχηματισμένη σε γούρνα, από το burim= πηγή), ζ) *μούρας* (γενναίος, δυνατός, στη φράση *είσαι μούρας*; από το burrë).⁵⁰

4. Δάνειες λέξεις από σλαβικές γλώσσες

Στη διαλεκτική ποικιλία της Πρέβεζας υπάρχουν λέξεις που η καταγωγή τους ανάγεται στις σλαβικές γλώσσες. α) Η λέξη *σβάρα* (zvara) κυριολεκτικά σημαίνει το γεωργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται μετά το όργωμα, προκειμένου το χώμα να ομαλοποιηθεί (<σλαβ. barna, πβ. ΛΚΝ 1998), ενώ μεταφορικά λαμβάνει την έννοια της «παράσυρσης» (π.χ. *τα πήρες όλα σβάρα*). Επίσης, απαντώνται οι λέξεις

⁴³ ΑΝΩΓΙΑΤΗΣ 2019, 259.

⁴⁴ ΗΟΕΓ 1926, 206· ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ 1995.

⁴⁵ ΝΤΑΛΑΜΑΓΚΑΣ και ΚΩΣΤΟΥΛΑ-ΝΤΑΛΑΜΑΓΚΑ χ.χ., 354.

⁴⁶ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗΣ 1962, 554.

⁴⁷ ΝΤΙΝΑΣ 2005, 276.

⁴⁸ ΗΟΕΓ 1925, 206· ΜΑΚΡΗΣ 1990, 170.

⁴⁹ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ 1981, 24.

⁵⁰ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗΣ 1962, 554.

β) *μόλτσα* (σκώρος) από το βουλγ. *молец* (molets= σκώρος), γ) *οβίρα* (μικρή βαθιά λιμνούλα που σχηματίζεται σε ποτάμι ή ρέμα).

5. Δάνειες λέξεις από τη βλάχικη γλώσσα

Παρά την επαφή με τον βλαχόφωνο πληθυσμό των Συρρακιωτών, οι οποίοι επέλεξαν τα πεδινά της περιοχής για να ξεχειμάζουν με τα κοπάδια τους και τελικά πολλοί εγκαταστάθηκαν μόνιμα στην περιοχή της Πρέβεζας,⁵¹ ελάχιστη είναι η επίδραση από τη συγκεκριμένη γλώσσα. Οι λέξεις που εισήχθησαν αφορούν κυρίως λεξιλόγιο σχετικό με την κτηνοτροφία. Συγκεκριμένα, εντοπίζονται λέξεις όπως α) *βιτούλ'* (<βετούλι <vituli, κατσίκι ενός έτους), β) *γκέσο* < ges (σκυλί με άσπρο ή καφέ πρόσωπο και άσπρα πόδια⁵²), γ) *μ'πλιώρα* (<μιλιώρα <miljor, πρόβατο δύο ετών⁵³). Ακόμη απαντάται η λέξη δ) *γκριτσιλιάγκος* ή *γκριτζ'λάγκους* ή *καρδιλάγκους* (λάρυγκας, < βλάχ. gîrgîleanu).

Σύνταξη

Στο επίπεδο της σύνταξης δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις από την κοινή νεοελληνική. Θα επισημάνουμε την προτίμηση της χρήσης του προθετικού συνόλου από+αιτιατική αντί για τη γενική π.χ. *να φέρ'ς του κλειδί απ' του σπίτ'* αντί *να φέρεις το κλειδί του σπιτιού*. Το φαινόμενο παρατηρείται και σε πολλές άλλες διαλεκτικές ποικιλίες και στην κοινή νεοελληνική.⁵⁴ Η δυσκολία της γενικής πτώσης ως προς την περιγραφή και τον σχηματισμό της οδηγεί στην αντικατάστασή της από πρόθεση+ουσιαστικό,⁵⁵ που αποδίδει ουδέτερο και οικείο ύφος, ενώ η χρήση της γενικής απαντά κατά κανόνα σε τυπικό ύφος.⁵⁶

Σημερινή κατάσταση των διαλεκτικών ποικιλιών της Πρέβεζας

Οι νεοελληνικές διάλεκτοι τις τελευταίες δεκαετίες βρίσκονται σε κατάσταση διαρκούς υποχώρησης. Οι λόγοι που υποχωρούν οι διάλεκτοι μπορούν να εντοπιστούν στην αστικοποίηση και τον μετασχηματισμό της ελληνικής κοινωνίας από αγροτική σε αστική, τις μετακινήσεις πληθυσμών και την εσωτερική μετανάστευση, την επέκταση της εκπαίδευσης σε όλον τον πληθυσμό και την εκμάθηση της πρότυπης ποικιλίας, τη διάδοση των μέσων ενημέρωσης, του ραδιοφώνου, της τηλεόρασης

⁵¹ ΑΥΔΙΚΟΣ 1991, 74-75.

⁵² ΜΑΚΡΗΣ 1990, 171.

⁵³ ΗΟΕΓ 1926, 206.

⁵⁴ ΝΤΙΝΑΣ 2005, 71.

⁵⁵ ΜΠΑΡΟΥΤΑ-ΞΕΡΑ και ΜΠΑΡΟΥΤΑ 2022, 266.

⁵⁶ ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΙΔΗΣ και ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΙΔΟΥ 2011, 119.

και του διαδικτύου, την τελευταία εικοσαετία, που αναπαράγουν την πρότυπη ποικιλία και, τέλος, η αρνητική εικόνα που εδραιώθηκε απέναντι στα τοπικά ιδιώματα, καθώς συνδέονται με την εικόνα του ασήμαντου και άνευ γοήτρου επαρχιώτη.⁵⁷

Η ίδια εικόνα επικρατεί και για τις διαλεκτικές ποικιλίες της Πρέβεζας, καθώς είναι μια περιοχή που είχε έντονη μεταναστευτική κίνηση. Οι γεωγραφικές ποικιλίες χάνονται, καθώς φεύγουν από τη ζωή οι παλαιότεροι και οι νεότεροι δεν τις γνωρίζουν.⁵⁸ Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τα τοπικά ιδιώματα που άλλοτε ήταν κυρίαρχα, συρρικνώνονται και ακούγονται πλέον σποραδικά.⁵⁹ Είναι λογικό οι γεωγραφικές ποικιλίες να υποχωρούν χάνοντας πολλές από τις ιδιαιτερότητές τους υπό την επίδραση της νέας ελληνικής, που χρωματίζεται απλώς με κάποια διαλεκτικά στοιχεία, κυρίως φωνολογικά.⁶⁰ Αυτό κάνει επιτακτική την ανάγκη για έρευνα και γλωσσική ανάλυση των γεωγραφικών ποικιλιών, αφού με την εξέλιξη του πολιτισμού γλώσσες με μικρό αριθμό ομιλητών και μικρή επιρροή είναι πιθανότατο να εξαφανιστούν.⁶¹

Μια άλλη παράμετρος που επηρεάζει την έρευνα για τις γλωσσικές ποικιλίες της περιοχής της Πρέβεζας, είναι η έλλειψη εκτενών βιβλιογραφικών αναφορών. Οι πηγές, από τις οποίες μπορεί κάποιος να αντλήσει πληροφορίες, δεν ανταποκρίνονται με επάρκεια στα ακαδημαϊκά πρότυπα, καθώς οι συντάκτες τους δεν είναι διαλεκτολόγοι ή εν γένει γλωσσολόγοι. Γι' αυτό χρειάζεται η διεξαγωγή νέας έρευνας πεδίου (επιτόπια γλωσσοσυλλεκτική έρευνα), που θα επικεντρώνεται στο γλωσσικό τοπίο της περιοχής.

Βιβλιογραφία

- ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Γ., 1926, Τα γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 1, 81-85
- ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ Ν., 1933, Περί τῆς ἀρχῆς τῶν βορείων ιδιωμάτων τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, *Επετηρίς της Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν* 10, 304-323
- ΑΝΩΓΙΑΤΗΣ Θ. Γ., 2019, Λέξεις που αποχωρούν, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 55-56, 249-264
- ΑΥΔΙΚΟΣ Β., 1991, *Πρέβεζα 1945-1990. Όψεις της μεταβολής μιας επαρχιακής πόλης. Λαογραφική εξέταση*, διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Εκδόσεις Δήμου Πρέβεζας, [Ιωάννινα]
- ΓΟΥΤΣΟΣ Δ., 2013, Γλώσσα και επικοινωνία, στο: Γ. Ξυδόπουλος, Ε. Αναγνωστοπούλου, Δ. Γούτσος, Σ. Χατζησαββίδης, Β. Τσάκωνα, *Γλώσσα, κοινωνία και εκπαίδευση*.

⁵⁷ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ 2015, 24-25.

⁵⁸ ΑΝΩΓΙΑΤΗΣ 2019, 249-251.

⁵⁹ ΔΗΜΑΣ 1978, 35-36.

⁶⁰ ΚΑΤΣΩΧΗΣ 2010.

⁶¹ ΝΤΙΝΑΣ 2005, 34.

- Εγχειρίδιο μελέτης*, ΕΑΠ, Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, Πρόγραμμα Σπουδών «Σπουδές στην Εκπαίδευση», Πάτρα, 165-264
- ΔΑΛΚΑΒΟΥΚΗΣ Β., 2001, *Ζαγορίσιοι, Βλάχοι, Σαρακατσάνοι, Γύφτοι. Εθνοτοπικές ομάδες στο Ζαγόρι τον 20ο αιώνα*, διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας και Λαογραφίας, Θεσσαλονίκη
- ΔΕΛΒΕΡΟΥΔΗ Ρ., 2001, Γλωσσική ποικιλία, στο: Α.-Φ. Χριστιδής, *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, 54-57
- ΔΗΜΑ Α.-Ι. Δ., 2017, Βιοματικές μαρτυρίες από το αλβανικό μέτωπο του 1940 και της γερμανικής κατοχής στην περιοχή της Λάκκας Λελόβου, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 53-54, 261-282
- ΔΗΜΑΣ Σ., 1978, Πρεβεζάνικη τοπολαλιά, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 2, 34-36
- ΗΑΤΖΙΔΑΚΗΣ Γ., 1892, *Einleitung in die neugriechische Grammatik*, Leipzig
- ΗΟΕΓ C., 1926, *Les Saracatsans : une tribu nomade grecque*, τ. Β', Paris – Copenhagen
- ΖΙΩΓΑΣ Ι., ΝΤΑΛΛΑΟΥΤΗΣ Σ. και ΤΣΟΥΜΕΛΕΚΑΣ Δ., 2015, Το Δημοτικό Σχολείο Ελαιώνα Πρέβεζας. Ιστορική αναδρομή, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 51-52, 243-260
- ΙΑΝΕ, Ακαδημία Αθηνών, 1933-, *Ιστορικόν Λεξικόν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς τῆς τε κοινῶς ὀμιλουμένης καὶ τῶν ιδιωμάτων*, 7 τόμοι, Ἀθήνα
- ΚΑΚΡΙΑΗ-FERRARI Μ., 2000, Νόρμα, γλωσσική ποικιλία και εκπαίδευση, *Γλωσσικός Υπολογιστής* 2(1-2), 161-167.
- ΚΑΤΣΕΝΟΣ Θ., 2023, *Η στάση της εκπαιδευτικής κοινότητας απέναντι στις νεοελληνικές γεωγραφικές ποικιλίες του Ν. Πρέβεζας. Προτάσεις διδακτικής αξιοποίησης στο πλαίσιο του κριτικού γραμματισμού*, μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, ΕΑΠ, Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, Σύγχρονες τάσεις στη Γλωσσολογία για εκπαιδευτικούς, Πρέβεζα
- ΚΑΤΣΟΥΔΑ Γ., 2016, Διαλεκτική εκπαίδευση και διδασκαλία της ξένης γλώσσας: παραδείγματα από τα ιδιώματα της Μυτιλήνης, *Μέντορας* 14, 111-124
- ΚΑΤΣΩΧΗΣ Ν., 2010, Οι Νεοελληνικές Διάλεκτοι, *Πύλη για την Ελληνική γλώσσα*, ανακτήθηκε από https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/studies/dialects/thema_b_2/index.html (πρόσβαση: 27.3.2024)
- ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ Ν. Γ., 2008, *Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής*, Αθήνα
- ΚΟΣΜΑΣ Ν., 1997, *Το γλωσσικό ιδίωμα των Ιωαννίνων*, Αθήνα
- ΛΑΣΣΙΤΗΙΟΤΑΚΗΣ Μ., 2007, Η Ελληνική γλώσσα από τον 12ο έως τον 17ο αιώνα: Πηγές και εξέλιξη, στο: «Θέματα Ιστορίας», *Πύλη για την ελληνική γλώσσα*, ανακτήθηκε από https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_19/index.html (πρόσβαση: 27.3.2024)
- ΜΑΚΡΗΣ Ε., 1990, *Ζωή και παράδοση των Σαρακατσαναίων*, Ιωάννινα
- ΜΟΥΣΕΛΙΜΗΣ Σ., 1962, Ιδιωματισμοί και ξενικές λέξεις των Σουλιορειτών, *Ηπειρωτική Εστία* 123, 553-558
- ΜΠΑΡΟΥΤΑ-ΞΕΡΡΑ Κ. και ΜΠΑΡΟΥΤΑ Ε., 2022, Παρατηρήσεις στο ονοματικό σύνολο των ελληνικών γλωσσικών ιδιωμάτων της Αλβανίας, *Modern Greek Dialects and Linguistics Theory* 9(1), 261-273
- ΜΠΕΗΣ Σ. και ΚΑΤΣΟΥΔΑ Γ., 2013, Ενδοδιαλεκτική διαφοροποίηση στα ιδιώματα της Θεσ-

- σαλίας, στο: Μ. Janse, Βr. D. Joseph, Α. Ralli και Μ. Bagriacik (επιμ.), *GDLT5. Proceedings of the 5th International Conference on Modern Greek Dialects & Linguistic Theory (Ghent, Belgium, 20-22 September 2012)*, Patras, 45-58
- ΜΠΟΓΚΑΣ Ε., 1964, Τα γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου, *Ηπειρωτική Εστία* 142, 128-130
- ΝΤΑΛΑΜΑΓΚΑΣ Α. και ΚΩΣΤΟΥΛΑ-ΝΤΑΛΑΜΑΓΚΑ Β., χ.χ., *Ο Γοργόμυλος (Μολιανά) και η περιοχή Ξηροβουνίου στο χώρο και στο χρόνο (Ιστορία-Τοπογραφία-Ζωή-Παράδοση)*, Αδελφότητα Γοργομυλιωτών, Αθήνα
- ΝΤΙΝΑΣ Κ., 2005, *Το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης*, Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, Κοζάνη
- ΞΥΔΟΠΟΥΛΟΣ Ι. Γ., 2008, *Λεξικολογία. Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού*, Αθήνα
- ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Κ., 1981, Διορθώσεις και προσθήκες στα «Γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου» του Ευ. Μπόγκα, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 23, 216-251
- ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ν., 1995, *Μνήμες από τα παραδοσιακά «Λέλοβα» (σημερινό Θεσπρωτικό) περιόδου 1920-40. Λαογραφικά, Δημοτική Βιβλιοθήκη Δήμου Θεσπρωτικού, Φιλιππιάδα*
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. Ι., 1994, Γλωσσική σύγκριση Ηπείρου και Κέρκυρας, στο: *Πρακτικά του Ιου Πανελληνίου Συνεδρίου Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας (Ρόδος 26-30/3/1992)*, τ. 1, Αθήνα, 326-370
- ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Γ., 2015, Η σημερινή κατάσταση των Νεοελληνικών διαλέκτων, στο: Μ. Τζακώστα (επιμ.) *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*, Αθήνα, 23-48
- ΠΑΠΑΦΩΤΙΟΥ Φ., 2015, *Ο δάσκαλος. Μονοπάτια της πορείας μου*, Θεσπρωτικό, ανακτήθηκε από https://www.assosprevezis.gr/pdf/O_Daskalos.pdf (πρόσβαση: 27.3.2024)
- ΡΑΠΤΗΣ Δ., 1989, *Το Καναλάκι της Πρέβεζας. Μεταβολές στην πολιτισμική συμπεριφορά των κατοίκων μιας ηπειρωτικής κοινότητας την εικοσαετία 1965-1985*, διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ιωάννινα
- ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ Γ. Χ., 1977, Πάθη τῶν ἀφῶνων συμφῶνων στὰ νεοελληνικά ιδιώματα, *Μνήμων* 6, 34-52
- ΣΚΑΝΔΑΛΗΣ Χ., 1991, Ηπειρωτικός μύλος, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 25, 83-97
- ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΣ Α., 1909, *Περὶ τῆς συγχρόνου Θεσσαλικῆς διαλέκτου*, Ἀθήνα
- TRUDGILL P., 2003, Modern Greek dialects: A preliminary classification, *Journal of Greek Linguistics* 4, 45-64
- ΦΙΛΟΣ Π., 2015, Ο γλωσσικός χαρακτήρας της αρχαίας Ηπείρου, στο: Γ. Γιαννάκης (επιμ.), *Ο γλωσσικός χάρτης της κεντρικής και βόρειας Ελλάδας κατά την αρχαιότητα*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, 37-58
- ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΙΔΗΣ Σ. και ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΙΔΟΥ Α., 2011, *Γραμματική Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, ΟΕΔΒ, Αθήνα

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

Περίοδος Β', Έτος 32^ο, Τεύχος 51-52

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ • ΙΣΤΟΡΙΑ	Η. ΚΑΡΑΛΗΣ, ΔΗΜ. ΔΟΝΟΣ Γ.Ι. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ, Ε. ΡΥΖΕΑΥ, Ν.Δ. ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ Ν.Α. ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, ΣΗ. GOSS, Δ. ΚΑΤΗΝΙΩΤΗΣ
ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ	Φ. ΒΙΤΑΛΗΣ, Ν. ΚΟΥΜΠΕΤΣΟΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	Ι.Ε. ΖΙΩΓΑΣ, ΣΠ. ΝΤΑΛΛΑΟΥΤΗΣ Δ. ΤΣΟΥΜΕΛΕΚΑΣ
ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤ. ΑΓΑΘΟΣ, Γ.Ι. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ, Α.Γ. ΤΖΟΥΡΟΣ, Ν. ΘΑΝΟΣ	
ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑ	Δ. ΚΟΛΙΟΣ, Ι. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ • ΘΕΩΡΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ	ΣΠ.Ι. ΝΤΡΙΚΟΣ, Κ. ΚΟΥΦΑΡΗΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ • ΤΕΧΝΗ	Ε.Π. ΣΑΡΡΗ, Μ. ΚΑΡΚΑΖΗΣ, ΓΡ. ΒΛΑΣΣΑΣ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	Ν.Δ. ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ
ΠΟΙΗΣΗ	Ρ. ΓΑΛΑΝΗ, Θ. ΚΑΤΩΓΙΑΝΝΗΣ, Β.Χ. ΜΠΟΣΙΟΣ Α. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Π.Β. ΠΑΣΧΟΣ, Λ. ΧΑΤΖΗΘΕΟΔΩΡΟΥ

Πρέβεζα 2015